

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita
14

HELSINKI 2003

ISSN 1236-4304

Lappeenrannan Kirjapaino Oy 2003

^{15.}
D. D.
ORATIO
De
Celeberrima Carelorum Civitate,
WIBURGO,
Quam,
In Regia Academia, quæ Dorpati
Livonorum ad Embeccam est,

Habuit
GEORGIUS HAVEMAN, *Henr. Fil.*
Wiburgensis,
Anno M. DC. XCIV. die 29. Aprilis.

DORPATI,
Excudit JOHANNES BRENDKEN,
Acad. Typograph.

Havemanin ylistys Viipurille

*Suomentaneet ja jälkisanat kirjoittaneet
H. K. Riikonen ja Marjatta Riikonen*

(I)

Jumalan johdolla

PUHE

Karjalan kuuluisasta kaupungista

VIIPURISTA

Kuninkaallisessa Akatemiassa

Liivinmaan Tartossa Emajoen varrella

pitänyt

viipurilainen Georg Henrikinpoika Haveman

huhtikuun 29. päivänä vuonna 1694

* * *

Tartossa

painanut Johan Brendeken
Akatemian kirjanpainaja

(II) Hänen Kuninkaallisen Majesteettinsa

suuresti uskotulle miehelle,

Karjalan maineikkaiden seutujen,

Viipurin, Kymenkartanon ja Savonlinnan, maaherralle, erittäin etevälle,

kuuluisalle ja jalosukuiselle Herralle

ANDERS G. LINDEHIELMILLE,

Foglestadin ja Ladewyckin vapaaherralle jne. Suurelle suojelijalle.

(III) Lahjoiltaan ja ymmärrykseltään loistaville ja erinomaisille miehille

PETER FREMLINGILLE ja HENRIK HAVEMANILLE,

pormestareille ja rakkaalle isälleni, joille on aina osoitettava syvintä kunnioitusta.

Samoin

SVEN MODERUKSELLE,

JOHAN VON BÖRGENILLE,

HENRIK SCHMIDTILLE,

JOHAN DAVID SESEMANNILLE,

PETER TESLEFFILLE

ja

JOHAN HINTZILLE,

ylistetyille VIIPURIN kaupungin raatimiehille.

Samoin myös vanhemmille ja etevämmille kauppiaille ja kansalaisille, suosijoille ja ylimmille ystäville.

* * *

(IV) Pohdin kauan mielessäni, olisiko minun sopivaa tarjota Sinulle, kuuluisa Maaherra, ja Teille, ylhäiset ja erinomaiset miehet, tämä puhe, jolla olen yrittänyt ylistää synnyinkaupunkiani, ja varustaa se Teidän nimillänne. Pel-

käsin näet, että minua syytettäisiin harkitsemattomuudesta, koska olin tällä lapsellisella ja sivistymättömällä kirjoitustavalla tullut vähentäneeksi kuuluisan, paljon kaunopuheisempaa airutta vaativan kaupungin mainetta toimittamalla tekstin julkiseen kirjapainoon. Lisäksi se arvoasema, johon hyveesi ja erinomaiset ansiosi isänmaata kohtaan ovat Sinut, kuuluisa Vapaa-herra, asettaneet, ja Teidän arvonne, te erinomaiset miehet, näyttivät vaativan paljon muuta [V] kuin että tällä vähäpätöisellä lahjalla kääntyisin Teidän puoleenne. Kuitenkin tuo korkein humanisuus, jonka niin monta kertaa olen Teissä kokenut, voitti ja antoi aihetta toivoa, että arvioisitte palvelijaanne ja kansalaistanne mieluummin hänen tarkoituksensa ja harrastuksensa kuin hänen menestyksensä perusteella. Ja koska olen kotoisin tuosta kaupungista, jota hallitsette valppaasti ja uupumattomasti huolehtien, ohjaatte neuvokkaasti ja ylläpidätte järkevästi, niin että ei varjella ainoastaan muinaista kunniaa ja nimeä, vaan että kaupungin maine päivä päivältä myös runsaasti lisääntyisi, arvelin myös olevani Teille velkaa minkä tahansa puheen, jonka kykenisin kaupungin ylistämiseksi esittämään. Jos siis [VI] ystävällisin ja levollisin katsein pidätte sen vastaanottamista arvollenne sopivana, kaikki mitä siitä puuttuu, saa palkkansa Teidän humanisuudestanne. Niin ollen en myöskään koskaan lakkaa rukoilemasta Jumalaa, että Hän säilyttäisi Teidät mahdollisimman kauan terveinä ja kukoistavina omaksi iloksenne ja kunniaksenne sekä kotikaupungin varmimmaksi hyödyksi.

VOIKAA HYVIN.

Liivinmaan Tartossa toukokuun 19. päivänä vuonna 1694

Georg Haveman

[VII] Lukijoille

Parhain tervehdys

Minkä sanoisin olevan syynä siihen, että hän, joka ei ole ollut sidottu yhteen ainoaan maankolkkaan vaan joka yhdessä Sokrateen kanssa on voinut pitää itseään koko maanpiirin asukkaana ja kansalaisena, kuitenkin loppuun asti rakastaa niin kovasti sitä maata, jossa hän on parkaissut ensimmäisen ker-

ran ja jota hän aina niin kovin hyväntahtoisesti kuvailee? Ei todellakaan voida löytää monia Krateen ja Rutiliuksen kaltaisia miehiä, jotka voisivat haihduttaa mielestään isänmaan kaipuun. Vieläpä arvelisin niidenkin, jotka ovat kehuskelleet unohtaneensa isänmaansa ja osoittaneet halveksuntaa sitä kohtaan, ilmaisseen sen kenties pikemminkin ulkoisesti kuin sisimmässään. Tämä ei näytä niin ihmeelliseltä niiden kohdalla, joilla on kuuluisa, erilaisista huvituksista ja kaikenlaisista tavaroista yltäkylläinen isänmaa, sillä sellaista kuka tahansa kaipaa kipeästi. Mutta onpa sellaisiakin, jotka pitävät hedelmätöntä ja hämärää sopukkaa erittäin vauraita maita parempana, koskapa se on heidän isänmaansa. Eikä tällaista mielen taipumusta havaita vain rahvaan keskuudessa, vaan yhtä lailla niissäkin, jotka maineeltaan järkevinä on asetettu korkeammalle ja kohotettu yli sen mikä tavallisesti tulee ihmisen osaksi. Mutta arveletko tuon harrastuksen ja alttiin hyväntahtoisuuden synnyinseutua kohtaan kumpuavan sen kaiken hyvän muistamisesta, jota jokainen on saanut osakseen isänmaalta? Yhtä kaikki useimpien kohdalla eivät raskaimmatkaan vääryydet ole kyenneet muuttamaan isänmaanrakkautta. Aina juuri ne ovat olleet jalomielisimpiä, jotka ovat mieluummin tahtoneet kestää mitä tahansa kurjuutta kuin moittia oloja millään tavoin. Vai liikuttaako meissä tätä hentoa tunnetta tottumus tuota paikkaa kohtaan, jonka ensimmäisenä silmämme tavoitti? Varmasti isänmaan ilman hengittäminen on erittäin mieluista. Mikä nautinto meidät täyttääkään joka kerran, kun pelkkä isänmaan ajattelu valtaa meidät, kun muistamme siellä vietetyn ensimmäisen ikäkauden tai kun palautamme mieleen rakkaimmat ystävyssuhteet ja esi-isien muistomerkit. Tämä seikka näyttää jopa istuttaneen ihmismieliin sellaisen luonnon, että he rakastavat kerran [VIII] saamiaan asuinsijoja niin lujasti, etteivät he villieläinten lailla vaeltele ympäriinsä, vaan pysyttävätyvät yhdyskuntina, jotka turvaavat heidän koskemattomuutensa. Mutta mistä tahansa tämä isänmaan rakkaus sitten kumpuaakin, niin suuri on sen voima, että kukaan kunnon kansalainen ei kieltäydy sen kunnian ja menestyksen puolesta kestävästä mitä onnettomuuksia tahansa ja panemasta itseään alttiiksi. Hän etsii sen etua ja, mitä enemmän hän on kunniaa sille hankkinut, sitä arvokkaammaksi hän itsensä tuntee. Tämä näkemys on johdattanut tavoiltaan ja kirjalliselta esitystavaltaan hienoa nuorukaista GEORGHAVEMANIA. Vaikka hän ikänsä ja elämäntapansa puolesta näyttää olevan hyvin kaukana valtion huolista, hän on kuitenkin - ettei laiminlöisi hyvän ja kiitollisen kansalaisen velvollisuutta - päättänyt pitää julkisen puheen ja ylistää Viipuria, joka on hänen synnyinkaupunkinsa ja koko Karjalan kuuluisin kaupunki. Kukaanhan ei pidä hänessä vääränä tuota velvollisuudentuntoa, joten hän ansaitsee kiitoksen erityisesti siksi, että vaikka hän ponnistelee lainopintojen parissa, hän käsittelee varsin halukkaasti myös kirjallisuutta. Hän on näet op-

pinut yhdistämään nämä molemmat harrastukset hyödyllisellä ja miellyttävällä tavalla sekä suuren maineen ja lujan oppineisuuden menetyksen uhalakin saamaan levottomiksi niin julkisuudessa kuin Akatemioissakin nuo rahvaanomaiset lainsaivartelijat ja kömpelöt oikeustoimien airuet, jotka ovat vaila humanististen tieteiden tuntemusta ja osaavat hokea ainoastaan muutamia teennäisiä ja barbaarisia fraaseja. Sen vuoksi niille, joita tämäntapainen puheharjoitus miellyttää, suosittelen lämpimästi rukouksia tulevan puheen puolesta, niin että he tänään iltajumalanpalveluksen jälkeen tarjoaisivat Akatemian kateederista puhuvalle tämän ansaitseman kuulijakunnan puoleksi tunniksi; uskon että se tulee olemaan hänelle itselleen kunniaksi ja kuulijoiden mielihyväksi.

Voikaa hyvin.

Liivinmaan Tartossa huhtikuun 29. päivänä 1694.

O. Hermelin

[1] KUNNIANARVOISA REHTORI.

Kunnioitetuimmat, ylhäisimmät, kokeneimmat, arvossa pidetyimmät, kuuluisimmat, oppineimmat ja sivistyneimmät kuulijat:

Käsitykseni mukaan tuskin voidaan löytää ketään, jota ei johtaisi mitä palavin synnyinseudun rakkaus ja joka ei haluaisi kaikin tavoin kasvattaa sen etua ja mainetta. Jos kerran luonto itse kehottaa meitä kunnioittamaan ja rakastamaan vanhempiamme, joilta olemme saaneet elämän, kuinka paljon suurempi syy meillä onkaan kiitollisin mielin kuvata isänmaata, jota muutamat ovat aiheellisesti nimittäneet yhteiseksi ja suureksi vanhemmaksi, ylistää sen mainetta, juhliä sitä kaikkialla ja tarvittaessa asettaa henkemme alttiiksi sen puolesta? Juuri isänmaa on meidät [2] synnyttänyt ja saattanut päivänvaloon; isänmaa on meitä hoivannut ja ravinnon meille hankkinut. Juuri isänmaa on tarjonnut kentän, jolla harjoitamme miehuutta ja hankimme varallisuutta ja kunnioitusta. Juuri isänmaa on osoittanut esi-isillemme moninaista suopeutta ja pitää huomassaan sukulaisiamme ja ystäviämme sekä suojelee elämäämme ja omaisuuttamme vääryyksiltä, joille ne muuten joutuisivat alttiiksi. Niinpä ei ole ollut sellaista kansaa, joka olisi ollut niin barbaarinen ja niin etäällä kaikesta inhimillisyyden tunteesta, ettei sen keskuudesta olisi noussut esimerkillisiä ja isänmaataan kohtaan vastuuntuntoisia henkilöitä. Joku on saanut tuntemattoman, hedelmättömän sekä ilmanalaltaan ja maaperältään tuotta-

mattoman isänmaan; kuitenkin hän ei epäröisi asettaa sitä viljavainioita ja kaikkea yltäkylläisyyttä uhkuvien maiden edelle.

Sillä mitä olemmekaan lukeneet Odyссеuksesta, jota koko jälkimaailma on ylistänyt järkevyydestä? Hänen isänmaanaan oli Ithaka, vähäpätöinen Joonianmeren saari, joka ei ole viljavaa eikä kasvillisuudeltaan luonnonihanaa seutua, josta puuttuvat loistavat palatsit ja rakennukset ja joka pienen pesän kaltaisena on kiinnittynyt rosoisiin kallioihin. Kaikesta tästä huolimatta hänen kerrotaan asettaneen tuon saaren kuolemattomuuden ja vauraimman valtakunnan edelle, koska hän oli siellä nähnyt ensimmäisen kerran päivänvalon. Jos siis tuo viisas mies piti tuntematonta ja tyrskyävän meren aaltojen kätkemää paikkaa niin suuressa arvossa pelkästään sen takia, että se oli hänen isänmaansa, millä rakkaudella ja millä kunnioituksella onkaan kohtuullista pitää arvossa sitä maata, joka [3] - paitsi että se on synnyinseutumme ja elättäjämme - on myös valovoimainen ja kuuluisa, minkä vuoksi se ansaitusti on meille rakas ja meidän suosiossamme? Juuri tämä seikka nimittäin saattoi mainiot ja urhoolliset miehet, joiden ikuisiin aikakirjoihin kirjoitettuja nimiä ei mikään unohdus milloinkaan tuhoa, kestäämään mitä tahansa vaikeuksia isänmaan puolesta. Tämän isänmaanrakkauden kannustamana Ateenan viimeinen kuningas Kodros vapaaehtoisesti tarjoutui vihollisten surmatavaksi. Lykurgos lähti vapaaehtoiseen maanpakoon velvoittaakseen spartalaiset säilyttämään ikuisesti muuttumattomina nuo valtiolle erittäin hyödylliset lait. Roomalaisten keskuudessa Curtius syöksyi kuiluun torjuakseen maanmiehistään tuhoisan rutan. Heittäytymällä vasten vihollisten taajaa rivistöä Decius uhrasi henkensä isänmaan pelastukseksi. Valtion ollessa sortumaisillaan Metellus ei kestänyt sitä, että hän itse jäisi eloon.

Mutta miksi viivähtäisin esimerkeissä, kun kävisi pitkäksi luetella kaikki ne, joille oli ollut mieluisaa lunastaa isänmaan vahingoittumattomuus kuolemallaan ja antautumalla alttiiksi kaikenlaisille onnettomuuksille? Eikä näitä mainioita näyttöjä isänmaanrakkaudesta löydy ainoastaan vanhojen kansojen keskuudesta, vaan myös meidän aikamme kykenee tarjoamaan niiden vertaisia. Eikä nykypäivänä ole lainkaan tavatonta eikä harvinaista mainioiden kansalaisten ylin uskollisuus, rakkaus ja kunnioitus isänmaata kohtaan. Yksi pitää mieluisana vuodattaa verta isänmaan puolesta taistelurivistössä, toinen [4] sitä että edistää sen hyvinvointia erinomaisella työllä; joku toinen jatkaa sen nimen ja maineen kohottamista kunniaan kirjoituksillaan ja työskentelemällä öisin. Ja vaikka elämänjärjestys näyttää asettaneen kauemmas valtiosta ne, jotka viettävät aikaansa Akatemioissa, he kuitenkin täyttääkseen jollakin tavoin kiitollisen ja kelpo kansalaisen velvollisuuden katsovat asiakseen ylistää sitä seutua tai kaupunkia, josta he ovat syntyperänsä juontaneet. Kun kerran kukaan ei tällaista menettelyä moiti, niin minulle ei ymmärtääk-

seni ole luettava viaksi, jos heidän esimerkkinsä houkuttelemana kokeilen jostain samanlaista. Vaikka minun täytyy panna syrjään ensimmäinen opin-
näytteeni, ryhdyn mieluummin käsittelemään aiheenani sen kaupungin ylis-
tystä, johon vanhempani ovat asettuneet asumaan ja jossa itse en ole aino-
astaan aloittanut elämääni vaan sittemmin myös ammentanut ensimmäiset
opastukset ja kasvatuksen elämän oikeaan viettämiseen. Tuo kaupunki on Vi-
puri, koko Karjalan pääkaupunki ja kuuluisa satamakaupunki, kansan ylpeys
ja noiden Ruotsin valtakunnan rajojen turvallisista varustus. Vaikka mielestä-
ni löydän siitä niin paljon kaikenlaista painavaakin sanottavaa, niin se saat-
taisi silti rasittaa sekä nuorukaista että myös niitä, joita pidetään mainioina
puhujina. En halua, että suunnitelmani vaikuttaisi hätiköidyltä, etenkin kos-
ka tarkoitukseni ei ole osoittaa lahjakkuutta, jonka tunnustan itsessäni hyvin
vähäiseksi, vaan teen sen vapaan harjoituksen tähden ja siksi että velvolli-
suuteni on samalla osoittaa kiitollisuutta rakkainta isänmaatani kohtaan. [5]
Jos sen tähden tämä puhe ei vastaa toiveitani eikä teidän odotuksianne, kun-
nienarvoiset kuulijat, minua lohduttaa se lempeys, jota olette tottuneet osoit-
tamaan muita tältä paikalta puhuvia aloittelijoita kohtaan. Siihen vakaasti
luottaen pyydän teitä kunnioittavasti ja kohteliaasti, ettette puolen tunnin ajak-
si kieltäytyisi kallistamasta hyväntahtoisesti korvaanne puoleeni, jotta teidän
suopeutenne tuulen kuljettamana voisin onnellisesti saapua satamaan.

Ne joilla on tapana selvittää kaupunkien alkuperää, juontavat sen tavalli-
sesti jostakin sankarista ja kuuluisasta miehestä, jotta myös kaupunkien var-
haisvaiheet tuottaisivat niille arvoa ja kuuluisuutta. Usein myös, kun kau-
pungin alkuperä on pitkän iän myötä hämärtynyt, tutkijat joko sanojen sa-
mankaltaisuuden peittäminä tai liiallisen isänmaanrakkauden innoittamina se-
pittävät perustajiksi ne, joiden arvellaan uroteoistaan kuuluisina enteilevän
jonkinlaista kunniaa kaupungille. Näiden mielivaltaa on varmasti moittimi-
nen. Ettei kukaan epäilisi minun noudattavan tällaista menettelyä, korostan
että aikakirjamme johtavat yhtäpitävästi nyt puheeni aiheena olevan Viipu-
rin kaupungin alkuvaiheet Torgils Knuutinpoikaan. Tosin hänen ylhäisyy-
tensä ei perustunut kuninkaalliseen arvoon, mutta asemaltaan hän oli kuiten-
kin lähinnä kuningasta. Sillä paitsi että hän oli syntyisin varsin loistavasta
suvusta, hän oli liittynyt kuninkaan sukulaisuuteen: hänellä oli vävynään Val-
demar, Maunu Ladonlukon, [6] kuninkaista kuuluisimman, poika. Puolison-
sakin hän oli ottanut saksilaisesta suvusta. Tämä on se samainen Torgils, jo-
ka Ruotsin sotajoukkojen ylipäällikkönä sotia menestyksellisesti käytyään
ylitti urhoollisuuden maineessa kaikki aikalaisensa. Rauhan taidoillaan ja jär-
kevyydellään hän voitti kuningas Ladonlukon siinä määrin puolelleen, että
kuollessaan tämä antoi hänen huostaansa sekä alaikäisen poikansa että val-
takunnan asioiden hoidon, josta hän piti huolta niin uskollisesti ja uutterasti,

että hän näytti toimivan samalla kertaa isänä ja hallitsijana. Kaikki oli kotimaassa hänen hallintonsa aikana turvallista ja rauhallista. Torgils on juuri se, joka lähdettyään sotaretkelle venäläisiä vastaan ei ainoastaan kukistanut itsepintaista ja Ruotsin rajoja jatkuvilla hyökkäyksillä uhannutta vihollista, vaan myös seurasi sitä sen paettua omille soilleen ja tuotti sille toisenkin tappion. Juuri hän kukisti karjalaiset, erittäin hurjan heimon, ja liitti nuo suunnattomat maa-alueet Ruotsin valtakuntaan. Karjalaiset näet olivat aiemmin tottuneet vain ryöstelemään ja jouduttuaan venäläisten vallan alle he tavan takaa hävittivät läheistä Suomea. He nousivat myös usein laivoihinsa ja kulkivat uskaliaasti jopa Ruotsiin asti, hävittivät kaikki pellot ja tuhosivat kaupungit, löivät laajoilta alueilta kuoliaaksi sekä ihmiset että karjan. Torgils heidät sitten taltutti uskomattomalla miehuudellaan niin, että he lopulta lupasivat olla kuuliaisia. Mutta etenkin tuotuaan maahan kristillisen jumalanpalveluksen [7] Torgils kitki kansasta inhottavan taikauskon ja muutti lempeämmällä sivistyksellä heidän tapojensa barbaarisuuden. Ja pitääkseen voitettut paremmin kuuliaisina hän rakensi sopiville paikoille linnoituksia suojaksi barbaarien äkillisiä hyökkäyksiä vastaan. Silloin niin ikään alettiin perustaa Viipuria, kun meneillään oli vuosi 1293 jälkeen Kristuksen syntymän. Rakennettuaan ensin linnan ja kaivettuaan kaupungin perustukset hän ympäröi sen muurilla ja siirtämällä sinne uudisasukkaita Ruotsin kaupungeista täytti uuden kaupungin väen paljoudella. Sen tähden, jos jollakin kaupungilla on mahdollisesti jotain etua perustajastaan, ymmärrätte, arvoisat kuulijat, miten erinomaisessa asemassa Viipuri on ylhäisimpiinkin kaupunkeihin verrattuna. Eikä se turhaan saanut ennusmerkkiä niin suuresta sankarista: kuten onni ei milloinkaan hylännyt Torgilsia missään niistä asioista, joita hän teki isänmaan menestyksen hyväksi, samoin se näyttää myös olleen hänelle suureksi avuksi tämän kaupungin perustamisessa.

Omasta puolestani en hyväksy niiden löyhäpäisyyttä, jotka lukevat niin ihmisten kuin kaupunkienkin kohtalot muuttumattoman lain tiliin. He arvelevat tähtien ohjaavan syntymähetkeä ja niiden asemasta he tyhmässä uteliaisuudessaan päättelevät kohtalon, joka kullakin tulee olemaan. Mielestäni minun on kuitenkin sanottava se - enkä pelkää vakuuttavani sitä niin että saisin jumalattoman leiman - että Viipuri oli perustettu hyväenteisenä ja varsinkin koko isänmaalle suotuisana päivänä. Sillä siitä ajankohdasta lähtien [8] emme milloinkaan ole saaneet tietää, että alistettu heimo olisi kapinoinut tai naapurit olisivat tuottaneet niin suurta vahinkoa pelloille ja ihmisille. Kuka on niin tietämätön, ettei olisi kuullut, mitä aikaisemmin oli tapahtunut, tai niin kova mieleltään, ettei liikuttuisi heidän muistostaan? Sillä muistatte, mitä sanoin naapuriheimojen hyökkäyksistä. Kuka ei surisi niin monia kauheita tappioita, joita tuo hurja kansakunta on isänmaalle tuottanut? Kuka ei pi-

täisi kohtuuttomana sitä, että juuri svealaiset, joiden esi-isät olivat tottuneet käymään pitkiä sotia, eivät silloin kyenneet torjumaan ryöstöretkiä rajoiltaan? Mutta miksi muistelen rajoja, kun itse isänmaan sydämessä ryöstettiin kyliä ja kaupunkeja? Svealaisilla on kautta aikojen ollut vahvat laivastot, joiden avulla he ovat sekä helposti liittäneet hallintaansa Itämeren että saattaneet useimmat sen rannikot valtaansa. Mutta voisinko sanoa heidän silloin hallinneen merellä, kun ryöstelijöiden laivat tekivät meren vaaralliseksi? Uskoisinko heidän puolustaneen meren rannalla sijaitsevia maita merirosvoilta, kun nämä kulkivat järvillämme ja valtakunnan sisäosiin veneillään ja ryöstelivät ympäriinsä laajalla alueella? Kukapa ei tietäisi, että nämä rosvot surmasivat julmasti Almarestäketin maatilalla arkkipiispa Johanneksen, jolla oli tämä arvo järjestyksessä toisena Ruotsissa? Sigtunan, valtakunnan pääkaupungin ja koko Pohjolan vanhimman ja ylhäisimmän kaupungin, he hävittivät niin perusteellisesti, että se ei sen jälkeen koskaan [9] kyennyt toipumaan entiseen vaurauteensa. Noilta rajoilta käsin viholliset tuottivat muinoin isänmaalle niin monia tappioita, ettei niin kauheaa tuhoa ole Viipurin perustamisen jälkeen milloinkaan koettu. Sillä jos joku joukkio tekikin ryöstöretkiä avoimille alueille, sotilaat, jotka pitivät hallussaan linnaa, nujersivat sen ja usein myös tuhosivat sen tyystin.

Mutta tästä asiasta sanon enemmän toisaalla: nyt saakaa tietää hieman kaupungin edullisesta sijainnista, mistä johtuen se ylsi niin suuriin saavutuksiin ja minkä ansiosta se hankki huomattavan vaurauden.

Puhuessani sijainnin edullisuudesta en voi olla ihailematta perustajan suurta harkintakykyä ja korkeimmin kiitoksin ylistämättä hänen ansiokasta huolellisuuttaan kaupungin sijaintipaikan valitsemisessa. Sillä hän sijoitti sen niin edulliselle paikalle ja - luonnon suosiollisella avulla - lujitti sen linnoitustöillä niin että jo silloin oli selvää, miten suuri siitä tulisi. Sillä se on rakennettu kohtalaisen korkealle kukkulalle ja se katsoo kauas läheiselle merelle; mutta sen toisella puolella avautuvat alempana olevat peltomaat, jotka kesäaikaan ovat hyvin viheriöiviä ja kukkien ansiosta luonnonihania. Mutta se sijoitettiin hieman kauemmas merestä luullakseni siksi, ettei se olisi avoinna merirosvojen äkillisille hyökkäyksille kuten ennen ja lisäksi jotta kaupungin muureja huuhtelevaan jokeen johdettuina laivat olisivat turvassa myrskyiltä. Itse joki saa alkunsa Vuoksenjärvestä, joka on suunnilleen kahdeksan peninkulman päässä kaupungista. Kun monien muiden jokien vedet ovat laskeneet siihen, se jakautuu kaupungin lähellä kahdeksi suuhaaraksi [10] ja muodostaa saaren, jolle linna on rakennettu. Sieltä suuremmalle alueelle levittäytyen joki laskee hiljalleen Suomenlahteen. Kaikkialla joki soveltuu laivojen kulkuun, siinä on runsaasti kaikenlaisia kaloja ja se syytää rannoilleen myös mitä erinomaisimpia helmiä, jotka kooltaan voittavat intialaisetkin. Ennen ne

jäivät viljelemättä tai niitä halusivat käyttöönsä vain maalaisnaiset, mutta nyt, ylellisyyden korottaessa hintaa, paikalliset asukkaat keräävät niitä huolellisemmin ja myyvät kappaleittain kauppiaille melkoisella voitolla. Mutta mistään asiasta kaupunki ei ole niin muistamisen arvoinen kuin satamastaan; se tekee kaupungin niin erinomaiseksi, että vain harvat voidaan ansaitusti asettaa sen rinnalle. Sillä on näet syvä uoma eikä siinä ole lainkaan näkymättömiä kareja, jotka vahingoittavat laivoja. Edelleen sitä suojelevat rantoja kaikilta puolilta ympäröivät korkeat kalliot, niin ettei hurjempikaan tuulen voima voi tempoa sinne tänne ankkurissa olevia tai köydellä kiinnitettyjä laivoja. Sen tähden muinoin, kun Karjalaa ei vielä ollut kokonaan kukistettu, se oli kuuluisin venäläisiä vastaan vartiossa olevien sotalaivojen asemapaikka. Venäläisten uhkarohkeus taltutettiin täältä käsin monta kertaa. Kun Viipurilla on tällaiset edulliset luonnonolot, ei olekaan ihme, että meikäläiset pitivät sitä usein sodankäynnin asemapaikkanaan, olipa siellä sitten ryhdyttävä sotaan tai myös puolustauduttava.

Mitä sanoisin sekä tekotavaltaan että sijainniltaan mitä lujimmasta linnasta, joka seisoo vartiossa kaupungin pohjoispuolella? Sillä sitä ympäröivät joki ja erittäin vankat [11] muurit ja sen keskellä kohoaa ihmeen korkea torni, joka soveltuu torjumaan viholliset jo kaukaa. Torni on varsin hyvin varustettu kaikella sotaan tarvittavalla materiaalilla. Linnassa on myös avaria ja suurenmoisia saleja, ja se tarjoaa mukavan asuinsijan seudun päällikölle. Linnan alapuolella paalusilta yhdistää kaupunkiin esikaupungin, joka levittäytyy viehättävänä tasankona ja jota koristaa loistava pyhäkkö. Esikaupungilla on myös muuta sellaista, jota ei voida valaista pikaisesti silmäillen; puhumalla laajemmin minun katsottaisiin viipyneen liian kauan muurien ulkopuolella. Sen vuoksi johdatan teidät, hyvät kuulijat, itse kaupunkiin: siirtyessänne sinne en käske teidän katsoa hyvin korkeita muureja, joita ympäröivät joki ja syvyyksiin asti ulottuvat vallihaudat; en käske miettimään tornien sorakasoja, tornien, jotka meidän aikamme on tarpeettomina hävittänyt; en osoita teille vallien suojavarustuksia tai seitsemää viehättävää kaariporttia. Tätä kaikkea ei näin lyhyessä ajassa voida kuvailla. Sen sijaan esittelen teille kaupungin erinomaiset koristeet, jotka muurien sisäpuolella tulevat näkyviin. Mutta en tiedä, mitä sieltä ensiksi ylistäisin. Mainitsenko kiittäen katurivistöt ja niiden puhtauden, katujen jotka liki suoraviivaisina jakavat kaupungin eri alueisiin? Vai avaran torin, jota koristavat ympärille pystytetyt erittäin kauniit rakennukset? Vaiko sitten torin laidalla olevan raatihuoneen, tuon oikeuden pyhäkön ja koko kaupungin sielun? Hienon ulkomuotonsa takia se olisi varmasti huolellisemman pohdinnan arvoinen, [12] mutta kun jäljellä on niin paljon muuta tarkasteltavaa, katson paremmaksi sivuuttaa sen kuin niukalla ylistyksellä vähentää sen mainetta.

Mutta näiden muiden kohteiden joukossa ansaitusti kaikkien katseet kääntää puoleensa tuo tuomiokirkko, joka on sekä kuuluisa uskonnon kannalta että huomattava tilansa ja rakenteensa suurenmoisuuden takia. Kuinka vuolaasti joutuisinkaan puhumaan, jos ryhtyisin hiemankin tarkemmin hahmottelemaan sen yksityiskohtia tai jos voisin kuvailla sen vankkoja holvikaaria, äärettömän painavia kirkonkelloja, erittäin loistavaa saarnastuolia, taiteellisesti valmistettuja urkuja ja lopulta koko sisätilan kauneutta, joka loistollaan häikäisee katselijoiden silmät. Mutta mitä väliä on viipyä niissä, kun käsittääkseni kuka tahansa itsenäisesti ajatteleva ymmärtää, että näin täytyy olla, kun kyseessä on erittäin kuuluisa kaupunki. Etkä hevillä löydä muualta kansalaisia, jotka auliimmin maksaisivat JUMALAN temppelin koristamisesta. Viipurilaisten mielestä on sopimatonta, että yksityistalot herättävät huomiota kaikin tavoin koreina ja hienoina, mutta korkeimman jumaluuden kunniaksi vihittyä rakennusta ei koristella. Paitsi että he näin ollen ansaitsevat tästä suuren kiitoksen, niin se ei myöskään ole vähäinen osoitus heidän suuresta harrastuksestaan uskontoa ja hurskautta kohtaan. Sitä paitsi tämän katedraalin lisäksi on nähtävillä toinenkin, niin ikään hieno ja sopusuhtainen pyhäkkö; siinä selitetään suomen kielellä JUMALAN pyhiä puheita. Kaupungin muurien juurelle on rakennettu kolmas temppeli köyhien ja heikkojen käyttöön, joita ylläpidetään Hospitaalissa.

[13] Temppelien lisäksi mainitsen aiheellisesti kimnaasin, jonka Kristiinan hallitessa hankki kaupungille varsin kuuluisa mies ja oppineista ystävällisin Erik Gyllenstierna, joka siihen aikaan oli alueen maaherra. Ja kuten kimnaasissa opettavia ylläpidetään kyllin anteliain tuloin, niin ei myöskään ole koskaan puuttunut erittäin oppineita miehiä opastamaan hyvissä taidoissa sinne aina runsaslukuisena kokoontunutta nuorisoa, kehittämään heitä hyvillä tavoilla ja kylvämään heihin kunniallisuuden ja velvollisuudentunnon siemeniä. Siellä nähdään myös hieno kirjapaino. Jos kohta julkisten rakennusten suurenmoisuus ansaitsee korkeimman kiitoksen, niin yksityishenkilöiden rakennukset tuovat kaupungillemme runsain määrin koristeellisuutta. Löydät useampia tiilirakennuksia, myös muutamia puisia, jotka on katettu tiilillä tai turpeella. Jos et voikaan ihailla niissä gallialaisten hienoutta, italialaisten ko-meutta tai bataavien siisteyttä, havaitset ne kuitenkin somiksi ja sellaisiksi, että ne ovat omalla tavallaan hienoja. Ne eivät ole suunnattoman väljiä, niissä ei ole tyhjämpäiväistä hukkatilaa eivätkä ne toisaalta liiallisen ahtauden takia ole muotopuolia, vaan sopivia ja tarkoituksenmukaisia. Ne ovat myös kauniisti kalustettuja ja hyvin varustettuja: hopean, tinan ja kuparin koristamat seinät puhuvat kylliksi kansalaisten luonteenlaadusta, heidän taipumuksesta ja rakkaudestaan siihen, mikä on hienoa ja koristeellista.

Mutta joku saattaisi sanoa, että vaikka tämä kaupunki on muissa suhteissa

kaunis ja sijainniltaan edullinen, [14] se näyttää kuitenkin joutuneen alttiiksi ankaralle ilmanalalle. Sillä sitä maata koettelee niin ankara talvi, että eläimet kärsivät siellä monista haitoista eivätkä ruoho ja maanhedelmät kasva niin runsaina kuin niillä seuduilla, jotka lämpenevät lähempänä aurinkoa. Tunnustan kyllä, että näistä asioista välillä muistutetaan, mutta yleensä huomautuksia esittävät henkilöt, jotka eivät tunne tuota seutua. Tällä meidän kaupungillamme on yhteistä lähes koko Ruotsin kanssa se, että se on lähempänä pohjoisnapaa. Senkö tähden emme näe sitä maaperältään hedelmälliseksi ja inhimilliselle viljelylle suotuisaksi? Talvi on kovempi ja ilmanala ankarampi: luonto on kuitenkin varannut meille runsaasti sellaista, millä samalla lievitämme ilmaston ankaruutta. Vaikka miksi on tarpeen enää turvautua niihin? Sillä jos tutkisit ilmaston lauhkeutta, huomaisit että Viipuri nauttii todellakin sen ihanuudesta ja asukkaiden kannalta sen huomattavasta terveellisyydestä. Kaupunki ei jähmety kohtuuttomasta pakkasesta eikä sitä kärvennä sietämätön kuumuus: sen ilma on puhdas ja kirkas eivätkä sitä haittaa kuumuuden vahingolliset höyryt. Sen tähden ihmiset kehittyvät ruumiiltaan vahvoiksi, luonteenlaadultaan lujiksi ja terveydeltään erittäin hyviksi; nämä ominaisuudet heillä säilyvät korkeimpaan ikään saakka. Viipurissa on erittäin harvoin kulkutauteja, ja jos ne joskus puhkeavat, ne eivät ole niin pitkäkestoisia ja tuhoisia kuin ne jotka raivoavat eteläisemmissä maissa. Sitä paitsi lukuisat puutarhat, joita on runsaasti kaupungin lähiympäristössä, [15] täyttävät ilman sulotuoksullaan.

Näin siis, hyvät kuulijat, olen esittänyt, millainen on kaupungin sijainti ja muoto; nyt puhun hieman kaupunkilaisten varallisuudesta, samaten siitä minä tapojen ja toimien perusteella he kukoistavat. Jos tässä sanoisin Viipurin kukoistavan varojensa ja kaupankäyntinsä perusteella, en luule esittäväni teille tuntematonta asiaa. Sillä toisaalta kaupunkia ympäröivällä seudulla on erittäin runsaasti kaikkea sitä, mitä ihmiset tarvitsevat käyttöönsä, toisaalta itse paikka tarjoaa erinomaisen tilaisuuden niiden vastaanottamiseen samoin kuin niiden vientiin. Kun tähän tulee vielä lisäksi ihmisten huomattava uutteruus, mitä voisi heidän onnellisuudestaan puuttua? Tuntuisi hädin tuskin uskottavalta, ellei joku olisi omin silmin nähnyt, mitä kauppatavaroita kuljetetaan talvisaikaan vaunuilla jäätäneitä sisävesistöjä pitkin samoin kuin myös meritse. Missään ei nähdä suurempaa määrää viljaa, talia, voita, hylkeenrasvaa ja kallisarvoisia eläintennahkoja – puhumattakaan tervasta, jota siellä on niin runsaasti, että sitä viedään lähes kaikkiin maanosiin. Jos joku pitää näitä halpa-arvoisina ja pelkkinä raaka-aineina sekä muiden kansojen tuotteisiin vertailukelvottomina, hänen minä sanon aliarvioivan inhimilliseen käyttöön erityisen soveliaita tavaroita ja asettavan etusijalle ne, joille vääristely taito ja ylellisyys on tuonut ansiotonta lisäarvoa. Sillä kuinka paljon parempi mei-

dän olisikaan olla ilman useimpia niistä tavaroista, jotka vain hämmentävät mielen ja lietsovat vikoja? [16] Kuinka paljon onnellisemmin elettiinkään sinä aikana, jolloin ei tunnettu senkaltaisia halun kiihottimia? Lisäksi täytyy myöntää, että luonto on erittäin kaukonäköisesti päättänyt, että kaupankäynti yhdistäisi eri kansat keskenään antamalla yhdelle seudulle runsaammin sitä, mikä täydentäisi muiden tarvetta. Siitä suunnattomasta laivojen paljoudesta, joita bataavit, germaanit ja britannialaiset vuosittain lähettävät tähän satamaan, voidaan havaita, kuinka kärkevästi vieraat kansat tavoittelevat meidän kauppatavaroitamme. Sillä tämä kaupunki nauttii myös siitä etuoikeudesta, joka Ruotsissa tulee vain harvojen osaksi, nimittäin että se voi laivoillaan mennä ulkomaisten kansojen luo ja puolestaan vastaanottaa luokseen tulevat vieraat kansat. Tämän johdosta kaupungin varallisuus on kasvanut ja sen maine on levinnyt kaukaisimpiinkin maanosiin.

Varmastikin se, joka haluaisi tutkailla väestön tapoja, pitää heitä tämän onnensa arvoisina. Heidän keskuudessaan vallitsee niin suuri rehellisyys, niin suuri vaatimattomuus ja kaikkien asioiden kohtuus, että ne näyttävät jonkun Lykurgoksen tai Solonin lakien asettamilta. Sillä kuolevaisten suvulla, joka viettää hyvätuloista elämää, on tapana tavallisesti ryvettyä halpamaisessa ahneudessa. Mutta merkkejä tästä tuskin havaitaan maanmiehissäni. He kyllä pitävät rikkaudesta, mutta kunniallisesta ja lakien sallimasta: rikkautta ei hankita muiden kustannuksella, vaan sitä hankitaan kovalla työllä. Mutta todistuksena siitä, että he ovat kaukana tästä viasta, on heidän mitä huomattavin anteliaisuutensa [17] niitä kohtaan, jotka joko selittävät jumalallisia ennustuksia tai opettavat nuorisoa. Siitä on todistuksena kristillinen rakkaus, jolla he hoitavat köyhiä ja heikkoja, joille he eivät ainoastaan ole hankkineet mukavan asuinpaikan, vaan myös toimittavat heille päivittäin sen, mikä tarvitaan elantoon ja vaatetukseen. Vieläpä siitä on todistuksena tuo vieraanvaraisuus ulkomaalaisia kohtaan, jotka heidän on tapana ottaa kunnioittavasti vastaan ja hyväntahtoisesti kutsua luokseen. Mikä onkaan ennenkuulumattomampaa kuin säilyttää elämäntavan kohtuus hienoissa ja yltäkylläisissä oloissa. Sillä rikkaudet herättävät ylimielisyyttä ja houkuttelevat varomattomat usein ylellisyyteen. Vaikka meikäläisistä monilla on runsaasti varallisuutta, he eivät juurikaan sillä rehvastele. He pukeutuvat säädyllisesti, eivät ylellisesti ja ylpeästi; pidoissa he noudattavat säästäväisyyttä eikä kuitenkaan voisi sanoa heidän olevan kurjuuden partaalla; kodeissaan he suosivat koristeellisuutta, mutta kaihtavat sen näyttämistä.

Muualla ylistetään kansalaisia lujuudesta ja urheudesta, mutta ehkä mistään ei löydetä sellaisia, jotka riistäisivät meikäläisiltä voitonpalmun tässä suhteessa. Sillä monta kertaa he ovat pitäneet pintansa suunnattoman vihollisjoukon piirittäessä muureja ja urheasti torjuneet sen. Vielä useammin itse koh-

ti vihollista edeten he ovat kukistaneet pienellä joukolla suunnattomat barbaarien sotajoukot. Vanhoilta ajoilta voisin mainita urheasti kestätyjä piirityksiä, voisin kertoa monista menestyksellisesti käydyistä taisteluista. Voisin kertoa [18] esi-isiemme muistitiedon välittämästä maineikkaasta voitosta, jolloin he eivät tyytyneet karkottamaan venäläisiä muureilta, vaan myös ahdisivat pakoon ajettuja vihollisia 20 peninkulman matkan ja tuhosivat heidät Raudun kylän lähistöllä niin perinpohjin, että suuresta sotajoukosta tuskin edes sanansaattaja palasi omiensa luo: mutta pidän oikeampana säästää nämä asiat uutta puhetta varten.

Arvelen, että tämä tavaton kansalaisten urheus, joka tähän asti on säilyttänyt kaupungin voittamattomana, on mahdollistanut tarinan maanalaisesta luolasta, jonka vanhat ihmiset ovat kertoneet löytyvän Viipurin läheltä. Käsittääkseni ei ole epämieluisia, hyvät kuulijat, jos tässä kohdin esitän, millainen se oli. Muistitiedon mukaan luolalla oli se hyvä ominaisuus, että kun sinne oli syösty härkä, seurasi niin kauhea ääni, että viholliset kuulonsa heikennettyä vaipuivat maahan kuin hengettöminä. Sitten luolaan linnoittautunut varusväki, joka oli tukkinut vahalla korvansa, syöksyi esiin ja teurasti viholliset niin kuin eläimet. Muistitieto kertoo tämän hämmästyttävän esimerkin luonnon mylvimisestä tapahtuneen 200 vuotta sitten, jolloin Erik Posse, joka oli syntyisin ylhäisestä Possen suvusta, Moskovan sotajoukon hävitettyään vapautti kaupungin piirityksen pelosta. Mutta kun nykyään mistään ei tuota luolaa löydy, en tiedä, onko tähän ihmeeseen luottamista, vaikka kirjailijat ovat kertoneet samanlaista tarinaa erästä järvestä Reetian Alpeilla. [19] Hieman varmempana asiana kerrotaan, että tämä ääni oli saatu aikaan kuparisella kattilalla, olipa se sitten valmistettu maagisella taidolla, kuten eräät tahtovat väittää, tai - mihin enemmän uskoisin - se olisi ollut täynnä salpietaria tai jotakin muuta tunnettua kemiallista ainetta. Varmasti tiedämme, että siitä valmistetaan eräänlaista massaa, jota vähäinenkin ripaus kykenee paukkeellaan huumaamaan korvat. Mahdollisesti myös suuremman ammuksen päästävä ääni, jollaista moskovalaiset eivät aikaisemmin olleet kuulleet, herätti niin suurta pelkoa. Olemme lukeneet, että sellaista on tapahtunut myös uuden maailman asukkaille, jotka ovat sitä ihmetelleet. Uskokaa, hyvät kuulijat, sitä minkä olette itse nähneet; lisäksi vain sen, että linnassa säilytetään ihmeen suurta kattilaa, jota nykyäänkin näytetään uteliaille.

Olen tosin puhunut paljon tästä erittäin ylhäisestä kaupungista, mutta vielä paljon enemmän on sanottavaa jäljellä. En ole vielä esitellyt teille uskonnon harjoitusta, jota tästä kaupungista on menestyksellisesti levitetty koko Karjalaan. En ole kertonut raadin erittäin suuresta rehellisyydestä ja tasaapuolisuudesta, joka on ikään kuin sielu, jonka ansiosta tämä kaupunki kukoistaa. En ole sanonut mitään taitavasta laivojen valmistuksesta, johon as-

kettäin täällä on ryhdytty. En ole kertonut niistä tuon mitä kuuluisimman kaupungin vaihtelevista kohtaloista, joita sillä on ollut 400 vuoden aikana. Kaikki ne ovat niin merkittäviä asioita, että olisi parempi antaa täysin kehittyneen puhujan niistä kertoa kuin sallia minun niukan lahjakkuuteni vähentää kaupungin ansaitsemia ylistyspuheita. Antakaa kuitenkin armo koruttomuudelleni, ystävälliset kuulijat, [20] samoin sinä, suloinen isänmaa, jonka iloiset kasvot näytän havaitsevani sielussani ja silmilläni. Terve, sinä suuri alkuunpanija, jonka niin monet lahjat ovat tehneet onnelliseksi ja niin monet ylitykset kuuluisaksi ja joka niin monien merkittävien nimien takia olet minulle mitä miellyttävin. Terve, sinä Karjalan kaunistus ja silmäterä. Terve, sinä ylhäisin satamakaupunki. Säilyköön sinussa rakkaus puhtaaseen uskontoon. Kukoistakoon sinun huomassasi oikeus ja pysyvä kansalaisten yksimielisyys. Lisääntyköön parhaimpien taitojen oppi. Kukoistakoot sinussa kauppatoimet ja lisääntykööt ne menestyksellisesti päivä päivältä. Torjukoon Jumala sinusta vihollisten hyökkäykset ja raivon ja säilyttäköön sinut maailman loppuun asti rauhallisena ja voittamattomana.

OLEN PUHUNUT

[IX]

VIIPURILLE

jota

sivistynyt ja erinomainen nuorukainen

GEORG HAVEMAN

on elegantilla puheellaan puolustanut ja jonka hän on saattanut
teoksellaan julkisuuteen

Se joka haluaa tuntea Viipurin vanhan tyyssijan,

lukekoon itse oppineen puheesi.

Siinä esitetään kansan tavat ja kuinka suuri oli sen mahti sodassa

ja mikä oli sen uskollisuus isänmaata kohtaan.

Sinä näet osoitat, miten nämä kykenevät karkottamaan venäläiset

Herakleen voimin ja voittamaan heidät Marsin suosiolla.

Kaunein kiitoksin ja voittosaaliin kera vietät tämän johdosta triumfia,

HAVEMAN,

kun olet ottanut ajaaksesi isänmaan asiaa koko sydäimestäsi.

Jatka suopein entein pyrkimystä Kunnian temppeliin

pelkäämättä jyrkkää ja vaikeaa tietä!

Nämä siis suotuisin entein sekä mielihyvin ja hyvin perustein
mutta kaikessa kiireessä tahtoi kirjoittaa

Gabriel Siöberg
Moraali- ja siviilifilosofian professori
Akatemian tämänhetkinen rehtori

[X]

Mainiolle ja suuresti kunnioitetulle herralle GEORG HAVEMANILLE,
maanmiehelle ja verrattomalle ystävälle.

Ahkera pyrkii innokkaasti Boiotian puutarhoihin
ja kykenee jakamaan aikansa opinnoille.
Hän kehittää lahjakkuuttaan jo nuorella iällä,
jotta hän kykenisi harjoittamaan vapaita taiteita.
Niin kauan kuin Sinä, HAVEMAN, näet vaivaa oppiaksesi elävän puhetai-
don,
jotta kielen mahdollisuudet olisivat pohjana lainopin rikkaudelle,
olet Themiksen mieluisa vieras, Sinä joka pidät häpeänä sitä että oikeutta
käsitellään maallisin käsin.

N. Limatius

Kun ylistät isien henkiä huolitellulla puheella
ja samalla teet selkoa luotettavalla taidollasi
Viipurin alkuperästä, rakennuksista, sijainnista ja muureista sekä
sen sataman ja sitä ympäröivän maaseudun edullisuudesta,
samalla osoitat velvollisuudentuntoa kansalaisia ja isänmaata kohtaan,
niin että osoitat keskivertoa suurempaa lahjakkuutta.

Näillä muutamilla sanoilla osoitti suosiota
maanmiehelleen
Laurentius E. Thorwöste, Johanin poika

Samalle

Ateenassamme ei maanmiehistämme ja ystävistämme kukaan voi olla miel-
lyttävämpi ja samalla onnellisempi kuin se, jonka havaitaan menestyneen
opinnoissaan erinomaisesti. [XI] Sillä hänen edistymisestään eivät ole erit-
tään iloissaan ainoastaan muut ystävät, vaan se synnyttää suuren ilon myös
niissä, jotka ovat käyttäneet aikansa hyvin. Kun kerran itsekin mielelläni ha-

luaisin kuulua niiden joukkoon, jotka Sinulle, hienosti sivistynyt Herra, toivovat hyvää, arvelen, ettei Sinun ylistyksestäsi pidä lainkaan vaieta. Esittämällä niin monen kuuluisan miehen läsnäollessa varsin virheettömän ja oppineen puheen Viipurista, koko Karjalan pääkaupungista, olet jättänyt parhaimman ja varmimman muistomerkin oppineisuudestasi, joka ei ole vähäisempi kuin Isänmaan rakkautesi. Vain muutamilla sanoilla mutta kuitenkin alttiilla mielellä onnittelen Sinua näistä lahjakkuutesi hedelmistä, jotta jatkaisit onnellisesti näitä erinomaisia harjoituksiasi niin, että voisit vihdoinkin toimia isänmaan ja valtion hyödyksi ja saisit palkintoja, jotka ovat opintojesi ja vaivojesi arvoisia; hartaasti rukoillen pyydän sitä Jumalalta.

Kirjoitin Tartossa toukokuun 21. päivänä vuonna 1694

Sinun suosiollisin
Simon Wallstrenius
Karjalan viipurilainen

Jälkisanat

1. Akateemiset puheet ja paikkakuntia koskeva kirjallisuus 1600-luvulla

Ajanjaksoa 1670-1700 on pidetty ruotsalaisen latinarunouden ja latinalaisen retoriikan huippukautena (Johannesson 1968, 13-55; Tengström 1973, 69). Tähän ajanjaksoon sijoittuu myös viipurilaisen Georg Havemanin Tarton yliopistossa, tuolloisessa Academia Gustavo-Carolinassa, vuonna 1694 pitämä puhe *Oratio de celeberrima Carelorum civitate Wiburgo*, joka edustaa tyypillistä 1600- ja 1700-luvun latinankielistä akateemista traditiota Ruotsin valtakunnan yliopistoissa Upsalassa, Lundissa, Turussa ja Tartossa. Ajan kohtana kukoisti puheiden lajeista erityisesti ns. *genus demonstrativum*, jonka piiriin kuuluivat ylistyspuheet erilaisista aiheista, kuten juuri puhujan isänmaasta tai kotiseudusta (Tengström 1973, 67). Esimerkiksi Matti A. Sainio (1978) on luetellut Tartosta ajalta 1632-1656 kaikkiaan 218 puhetta. Kotiseudun ohella puheiden aiheina saattoi olla hallitsijan ylistys, politiikka, historia, hyveitä ja paheita koskevat moraalifilosofiset kysymykset sekä runousoppi. (Yliopistollisista oraatioista ks. myös Kajanto, s.a., 170-190; Klinge 1987, 442-462 ja Laine 1997, 24-44.) Paikkakuntaa ylistävissä, ns. *laus patriae* -tyyppisissä teksteissä, joiden lähtökohtia voidaan etsiä antiikin kirjallisuudesta alkaen, käsiteltiin Tartossa itse Tarttoa (Johannes Claudius Ri-

sing 1637), Smoolantia (Jonas Nicolai Bringander 1646), Riikaa (Jonas Nicolai Bringander 1649), Suomea (Johannes Schaeperus [Schäfer] 1650), Ruotsia (Daniel Petri Terserus 1650 ja Daniel Olai Mårgonstiärna 1651) ja Uplantia (Andreas Erics Lilonius 1650). Lisäksi tuli vastaavia, lähinnä paikkakuntien historiaan keskittyviä puheita. Näin ollen käsiteltiin Jerusalemia (Johannes Schlechter 1637), Liivinmaata (Jacobus Scott 1639), Moskovaa (Rudolphus Strauch 1640) ja Preussia (Ulricus Volbergen 1640). Suomen osalta ehkä merkittävin tämäntyyppinen puhe oli Johan Paulinuksen (Johan Paulinus Lillienstedt) Turussa esittämä *Magnus Principatus Finlandia* (1678; ruots. 1844, suom. 1910, 1931 ja 2000, viimeksi mainituissa sekä runo- että proosasuomennos), joka poikkesi edellä mainituista sikäli, että se oli runomittainen ja kreikankielinen (otsikko oli latinaksi). (Laus patriae -teksteistä ks. Sironen 2000.)

Paikkakuntien kuvaus ja niiden historia oli myös suosittua väitöskirjojen aihepiiriä. Tunnetuin on Daniel Jusleniuksen *Aboa vetus et nova* (1700, suom. 1929 ja 1988), mutta aiheena olivat myös esimerkiksi Helsinki, Oulu, Pori ja Porvoo. Hyödyn aikakaudella kirjoitettiin ruotsiksi vastaavia esityksiä eri pitäjistä. (Ks. Sironen 2000, 144-145, 220-226.)

Niin puheiden kuin väitöskirjojenkin esitystapa kaupunkia tai paikkakuntaa käsiteltäessä oli sangen konventionaalinen. Teksteissä toistui samantapaiset aihepiirit, kuten kaupungin alkuperä, nimen etymologia, sijainti, terveystilanne, keskeiset rakennukset, etenkin raatihuone ja kirkot, kaupungin kokemat sodat ja asukkaiden urhoollisuus sekä satama ja kaupankäynti. Tällaiset aiheet lueteltiin myös tuona aikana kirjoitetuissa retoriikan oppikirjoissa (ks. Sarasti-Wilenius 2000, 79). Kun kysymyksessä olivat ylistyspuheet, kaikki nämä tekijät pyrittiin näkemään positiivisessa valossa.

Havemanin puhetta ei ole aikaisemmin käännetty suomeksi muutamaa yksittäistä virkettä lukuun ottamatta. Ruotsiksi sitä on tarkastellut Gabriel Lagus, joka teoksensa *Ur Wiborgs historia* edellisessä osassa (1893, 174-177) esittää puheen keskeisestä jaksosta ruotsinkielisen referaatin. Lagus on esittänyt katsauksen myös Havemania edeltävään Viipuria käsittelevään kirjallisuuteen. Siitä hän tuo esille Michael Wexionius-Gyldenstolpen *Epitome descriptionis Sueciae, Gothiae, Fenningiae et subjectarum provinciarum* -teokseen sisältyvän Viipurin kuvauksen, Olaus Magnuksen kuvauksen Viipurin ihmeellisestä luolasta ja saksalaisen Paul Mojn kovin negatiivisen kuvauksen Viipurista; viimeksi mainittu oli eräänlainen häväistyskirjoitus. (Lagus 1893, 162-174.) Lagus (1893, 170-171) viittaa lyhyesti myös tuomiorovasti Petrus Carsteniuksen muutama vuosi ennen Havemanin puhetta esittämään Viipuria käsittelevään puheeseen, joka oli samalla lohdutuspuhe asukkaille kaupunkia kohdanneen palon takia.

2. Georg Haveman

Georg Haveman oli Saksasta kotoisin olleen Viipurin kauppapormestarin Henrik Havemanin (k. 1703) ja hänen vaimonsa Annan (o.s. Mums) poika (Lagus 1893 II, 32). Hän oli käynyt Viipurin kimnaasia, jonka opettajalta Matthias Martinukselta (ks. Alopaeus 1804-1817, 289-302) hän oli saanut todistuksen yliopistoa varten. Georg Haveman tuli ylioppilaana Turkuun 1690, mutta siirtyi pian Upsalan yliopistoon, jonka nimikirjaan hänet otettiin 16. toukokuuta 1691. Sieltä hän siirtyi Tarttoon 21.3.1692 sekä lopuksi uudelleen Upsalaan.

A.R. Cederbergin (1939, 13-15) laskelmien mukaan Tartossa oli ajanjaksona 1632-1665 193 ja ajanjaksona 1690-1710 112 suomalaista ja inkeriläistä opiskelijaa (ks. myös Leinberg 1900 ja 1902). Georg Havemanin tapaan eräät heistä opiskelivat myös Turussa ja/tai Upsalassa. Tartossa oli opettajina myös muutama sittemmin Suomessa hyvin tunnettu hahmo, ennen kaikkea Turun piispana toiminut Johannes Gezelius vanhempi (ks. esim. Kuldsepp-Seilenthal 1982, 12). Viimeksi mainitusta kirjoitti Mathias Salamnius suomenkielisen muistorunon ”Surullinen ja Jumalinen Jälkimuisto”, johon sisältyy eloisaa, joskin kirjallisiin konventioihin ja lähteisiin (Johannes Flachseniuksen Gezeliuksesta pitämään ruumissaarnaan) perustuva kuvaus Tartosta yliopistokaupunkina; Salamnius itse ei liene opiskellut Tartossa, vaikka hän toimi muutamia vuosia pappina Inkerinmaalla. (Ks. Sainio 1965, joka myös siteeraa laajasti Salamniuksen runoa; Väänänen 1987, 88, 267-268.) Georg Havemanin Tartossa opiskelusta tiedetään lähinnä se, että hän piti siellä kotikaupunkiaan Viipuria koskevan puheen. Tämä tapahtui Gabriel Siöbergin (ks. alempana) ollessa yliopiston rehtorina. Samaan aikaan oli kaunopuheisuuden (*eloquentia*) ja runousopin (*poesis*) professorina Olof Hermelin, joka oli ajankohdan merkittävimpiä ruotsalaisia latinisteja (ks. alempana).

Havemanin Tarton ajasta tiedetään myös se, että hän osallistui siihen valitusprosessiin, johon Tarton opiskelijat olivat ryhtyneet yliopiston hallintoa vastaan sen takia, että yliopisto ei heidän mielestään puolustanut heitä tarpeeksi varuskunnan sotilaita vastaan. Prosessissa oli osallisena myös toinen suomalainen, Peter Timmerman. (Ks. von Rauch 1945, 93; Timmermanista ks. myös Cederberg 1939, 130.)

Tarton jälkeen Haveman opiskeli Upsalan yliopistossa. Opiskelu sijoittuu mielenkiintoiseen vaiheeseen juridiikan kehityksessä Ruotsissa. Vuonna 1614 perustettua Svean hovioikeutta seurasivat Turun (1623), Tarton (1630) ja Götan (1634) hovioikeudet. Turun hovioikeus oli myös yhtenä Johan Paulinuksen ylistyksen kohteena edellä mainitussa runoelmassa (ks. Korhonen 2000, 113-114). Juridiikan opetus kehittyi Upsalassa voimakkaasti Johan(nes)

Locceniuksen ja Carl (Carolus) Lundiuksen myötä. Kumpikin kasvatti, kuten Lindroth (1997, 372) toteaa, pitkänä professorikautenaan monta ylioppilaspolvea kelpo virkamieheksi ja tuomareiksi. Lundiuksesta (1638-1715), joka opetti myös Havemania, Lindroth (1997, 372-373) toteaa: "Lundius var med alla sina vanskligheter en utmärkt och drivande katederlärare, mot slutet av sitt liv på 1700-talet också verksam som expert vid utarbetandet av den nya landslagen, vilken han ville kläda i gammaldags språkdräkt: af 'skuldfordrandom' osv." Juridisten ja pedagogisten ansioittensa ohella Lundius oli yhteistyössä Nils Rabeniuksen (1648-1717) kanssa, joka on saanut huonon jälkimaineen väärentäjänä. (Lundiuksesta ks. myös Jägerskiöld 1982-1984; Rabeniuksesta myös Sarsila 1988, 174-176.) Lundiuksen toimiessa esimiehenä (*praeses*) Haveman julkaisi 1697 väitöskirjan *De successione ab intestato* (Leinberg 1900, 380). Väitöskirjassa, joka on varsin tyypillinen Lundiuksen juridiselle toiminnalle, käsiteltiin perintöoikeutta sellaisissa tapauksissa, jolloin perinnönjättäjä ei ollut tehnyt testamenttia mukaan lukien tapaukset, jolloin ketään sukulaista ei ollut perimässä. Väitöskirjassa lähdettiin liikkeelle roomalaisista juristeista ja Justinianuksen *Corpus Juris Civiliksetä* ja päädyttiin kuningas Kristofferin maanlakiin ja 1600-luvun oppineisiin. Mukana on myös viittaus Petroniukseen, joka oli tullut Ruotsissa tunnetuksi Johannes Schefferuksen julkaistua selityksillä varustetun Petronius-edition 1665. Lundiuksen/Havemanin väitöskirjassa ei ole käytetty alaviitteitä, vaan viitteet ja sitaattit sisältyvät itse tekstiin. 53-sivuisen väitöskirjan alussa oli nimiölehden lisäksi 15 sivua sekä lopussa 3 sivua omistus- ja onnittelutekstejä, yksi niistä Lundiuksen kirjoittama. Väitöskirja oli omistettu kansleri, kreivi Nicolaus Gyldenstolpelle ja Lars Wallenstedtille, joka tuohon aikaan oli Turun hovioikeuden presidentti ja Turun akatemian kansleri. Mukana on lisäksi useita nimiä käsittävä lista henkilöistä, joille väitöskirja on omistettu. Näiden joukossa on myös Johannes Lillienstedt (Johan Paulinus Lillienstedt), asemaltaan tuolloin "supr. Jud. Reg. Secretarius" (sihteeri Svean hovioikeudessa). Paulinus oli edellä mainitun merkittävän kreikankielisen *Magnus Principatus Finlandian* kirjoittaja. Havemanille kirjoitetuissa onnitteluteksteissä mainittiin pariin kertaan, että hän oli aikaisemmin harjoittanut opintoja muissa akatemoissa.

Opintojensa jälkeen Georg Haveman toimi Turun hovioikeudessa. Siellä hän oli notaarina ainakin vuodesta 1705 lähtien. Hovioikeuden sihteeriksi hänet nimitettiin 23. marraskuuta 1709. Vuodesta 1705 hän oli naimisissa Turun hovioikeuden varakanneviskaali Henrik Schaeferin lesken Margareta Wittfoothin kanssa. Margareta Wittfooth oli turkulaisen kauppiaan Henrik Joachimipoika Wittfoothin ja tämän toisen vaimon Elin Bartholdintytär Festingin tytär; hän kuoli 1710. Haveman itse kuoli Tukholmassa 1716 tai 1717.

(Westerlund 1923, 521.) Georg ja Margareta Havemanin lapsia olivat Anna Margareta (1705-1775), Kristina (1707-1772), Katarina (1708-1778) ja Georg (1709-1774) (Carpelan 1890, 131-132). Georg Haveman nuorempi toimi kauppiaina Turussa ja hänet mainitaan eräissä 1700-luvun väitöskirjojen dedikaatioissa.

3. Viipuri-puheen rakenne ja sisältö

Georg Havemanin puheen painettu versio alkaa nimiölehdellä, jossa otsikon, puheen pitopaikan, tekijän ja ajankohdan ohella mainitaan kirjanpainaja, Tarton yliopiston kirjanpainaja Johan Brendeken (ks. Tartu ülikooli 1982, 256-258 ja passim). Tämän jälkeen seuraa seitsemän sivua ajalle tyypillisiä kehystekstejä. Ensimmäisenä on tekijän *dedikaatio* (omistus) Viipurin maaherralle Anders G. (=Grelsson) Lindehielmille. Maaherra Lindehielm (1634-1705) oli toiminut aikaisemmin mm. aatelille annettujen maiden valtiolle palauttamista koskevan reduktiotoimikunnan jäsenenä. Viipurin maaherraksi hänet nimitettiin 1689, jossa virassa hän oli kuolemaansa saakka. Varsinkin toimikautenaan hän kehitti Viipurin ja ympäröivän seudun toimintaa monin tavoin (Munthe 1948; Skoglund 1980-1981; Viipurin historia II, passim). Seuraavalla sivulla dedikaation kohteina ovat viipurilaiset raatimiehet Peter Fremling ja puhujan isä Henrik Haveman; molemmat toimivat myös kaupungin pormestareina. Kumpikin harjoitti monipuolista kauppatoimintaa. Fremling tuli tunnetuksi mm. laivaveistämön omistajana. (Ks. Viipurin historia II, 199, 221-222.) Samalla sivulla mainitaan kuusi muuta raatimiestä, joilla kaikilla oli merkittävä asema Viipurin taloudellisessa toiminnassa (ks. Viipurin historia II, 480-481.) Lisäksi omistus on esitetty nimiä mainitsematta laajemmalle piirille.

Kolme seuraavaa sivua sisältävät ilman erillistä otsikkoa tekijän esipuheen, jossa hän puhuttelee omistuksen kohteina olevia henkilöitä. Tällöin hän samalla vähättelee työtään ja taitoaan. Tällainen ns. *modestia* (vaatimattomuus) -topos oli tuon ajan puheissa yleinen (vrt. Korhonen 2000, 115; Sarasti-Wilenius 2000, 120-123).

Mukana on myös kahden sivun mittainen lukijoille (*lectoribus*) esitetty tervehdys, joka on kuitenkin samalla kutsu saapua seuraamaan Havemanin puhetta ja on dateerattu samaksi päiväksi, jonka iltana puhe oli tarkoitus pitää. Kutsun kirjoittaja Olof Hermelin (1658-1712) oli ajankohdan kenties merkittävin ruotsalainen latinan kielen käyttäjä hieman varhaisemman Petrus Lagerlöfin (1648-1699) ohella. Hermelin toimi Tarton yliopiston kaunopuheisuuden ja runousopin professorina 1690-1695, mutta siirtyi 1695 lainopin professoriksi, jota virkaa hän hoiti vuoteen 1699. Viimeksi mainittuna vuon-

na hän siirtyi Tukholmaan Petrus Lagerlöfin seuraajana valtakunnan historiografiksi (*historiographus regni*), mutta hänen aikansa kului lähinnä latinankielisten, ulkomaille suunnattujen poliittisten kiistakirjoitusten laatimisessa. Vuonna 1701 hänet nimitettiin Kaarle XII kenttäkanslian sihteeriksi. Myöhemmin hänet nimitettiin kanslianeuvokseksi ja valtiosihteeriksi. Poliittisten kiistakirjoitusten laatimisen ohella hänen tehtäviinsä kuului neuvottelemisen ulkomaisten lähettiläiden kanssa. Hermelin katosi Pultavan taistelussa, eikä hänen lopullista kohtaloaan tunneta. (Ks. Olsson 1953; Olsson 1971.) Hermelin oli myös merkittävä latinankielinen runoilija, jonka tuotantoa oli mm. laaja elegia *De miseriis vitae castrensium* (Sotilaselämän kurjuuksista). (Ks. Hermelin-Helander 1985.) Hermelinin tervehdys lukijoille Havemanin puheen alussa edustaa kehittyneempää ja kaunopuheisempaa tyyliä kuin Havemanin oma esitys.

Georg Havemanin puhe, jossa on 20 sivua, alkaa kuulijoiden puhuttelun jälkeen johdannolla (*exordium*, sivut 1-5), jonka aiheena on yleensä isänmaarakkaus. Aihetta valaistaan yleisluonteiselta kannalta ja antiikin mytologian ja historian tarjoamalla esimerkeillä (*exempla*). Tekijä viittaa siihen, että hän panee syrjään opintonsa ja ryhtyy ylistämään synnyinkaupunkiaan Viipuria. Hän vähättelee omia kykyjään ja sanoo luottavansa kuulijoiden hyvänsuopuuteen. Tässäkin esiintyy siis *modestia* -topos (vrt. edellä). Johdannon lopussa oleva purjehtimiseen liittyvä käänne on tyypillistä puheen laatimiseen liittyvää ainesta kotiseudun ylistyksissä (vrt. Korhonen 2000, 115).

Käsittelyjakso (*tractatio*, sivut 5-19) sisältää kotiseudun ylistysten tyypilliset aihepiirit, jotka mainittiin myös ajankohdan retoriikan oppikirjoissa (ks. edellä). Se alkaa katsauksella Viipurin alkuperään ja historiaan. Erityisesti korostetaan Torgils Knuutinpojan merkitystä ja painotetaan koko Viipurin alueen rauhoittamista. Historian jälkeen selvitetään kaupungin sijaintia ja korostetaan sen suojaisuutta ja edullisuutta. Sijainnin jälkeen esillä ovat linna, kaupungin asemakaava (erityisesti painotetaan asemakaavan regulariteettia) ja raatihuone. Tästä siirrytään esittelemään keskeisiä julkisia rakennuksia, erityisesti tuomiokirkkoa ja sen loistoa, mutta lisäksi mainitaan toinen kirkko, jossa saarnataan suomeksi, ja kolmantena Hospitaalissa hoidettavien käyttöön tarkoitettu kirkko sekä kimnaasi (myös sen perustaja Erik Gyllenstierna mainitaan) ja kirjapaino. Julkisten rakennusten ohella mainitaan myös yksityisten rakennuksista ja korostetaan niiden sopusuhtaisuutta ja kohtuullisuutta, mitä ulkoiseen komeuteen tulee. Jatkossa puhuja tarkastelee ilmastoa, joka talven ankaruudesta huolimatta on sittenkin edullinen ja terveellinen. Talouselämä on niin ikään virkeää, mutta se ei tapahdu muiden kustannuksella eikä johda yllellisyyteen. Puhuja ylistää myös ihmisten tapoja ja nostaa sitten esille erityisesti urhoollisuuden. Käsittelyjakso huipentuu kuvaukseen maan-

alaisesta luolasta ja selvittelee Erik (*sic!*) Possen (nimestä ks. alempana) aikaista kuuluisaa tapahtumaa ja sen selityksiä.

Tractatio-osassa Haveman ei käsittele latinankielisissä maantieteellisissä, historiallisissa ja etnografisissa teksteissä usein esillä ollutta paikkakunnan nimen etymologiaa. Hän ei myöskään anna - joitain poikkeuksia lukuun ottamatta - mitään yksityiskohtaisia numerotietoja. Tämä on ymmärrettävää, kun ottaa huomioon, että kyseessä on ylistyspuhe.

Lopuksi seuraa yhteenveto (*peroratio* l. *conclusio*, sivut 19-20), jossa puhuja luettelee vielä niitä asioita, joita hän ei ole voinut lähemmin käsitellä. Kuten tekijän *dedikaatio* ja johdanto, *exordium*, myös lopetusjakso sisältää *modestia*-topoksen, jossa puhuja vähättelee kykyjään. Lopuksi puhuja tervehtii kaupunkia ja esittää sille menestyksen toivotuksia. Lopetusjaksossa ei Viipuria mainita suoraan nimeltä; sen sijaan Karjalan nimi tulee esille kahdesti.

Puheen jälkeen seuraa vielä kolme sivua kehystekstejä. Ensimmäinen niistä on Tarton yliopiston rehtorin Gabriel Siöbergin runo. Otsikkonsa mukaisesti se on omistettu Viipurille, jota Georg Haveman on ylistänyt puheessaan. Itse runo on elegiamittainen. Gabriel Siöberg (? - 1704) oli Tartossa professorina 1690-1704. Hänen tunnetuin teoksensa on *Metaphysica contracta* vuodelta 1692. Tarton yliopiston historian mukaan se on "ainus oppeotstarbeline filosoofiline teos Tartu-Pärnu ülikooli professorkonnalt" (Tartu ülikooli 1982, 188; Siöbergistä ks. myös von Rauch 1945, passim ja Recke-Napiersky 4, 1966, 198-202).

Kaksi viimeistä sivua sisältävät Havemanin suomalaisten opiskelutoverien tekstejä, hänelle esitettyjä onnitteluja eli *gratulationia*: mukana on N. Limatiuksen ja Lars E. Thorwösten elegiamittaiset runot (edellisessä viisi, jälkimmäisessä neljä distikhonia, jälkimmäinen runo koostuu yhdestä ainoasta virkkeestä) ja Simon Wallstreniuksen proosateksti. Rautalammillä syntynyt Nicolaus (*Nils*) Limatius (1664-1705) kävi koulua Uudessakaarlepyyssä ja tuli ylioppilaaksi Turussa 1684. Hän respondi Tartossa 1691 professori Olaus Mobergin toimiessa esimiehenä väitöskirjaa *Qua majestatem regiam non nisi a Deo dependere*, jossa käsiteltiin kysymystä, miten kuninkaanvalta on lähtöisin Jumalasta, ja seuraavana vuonna matematiikan professorin Sven Dimbergin ollessa esimiehenä pro gradu -väitöskirjaa *De apodixi mathematica* (Leinberg 1900, 468-469). Maisteriksi hänet promovoitiin 7.3.1693. Tarton yliopiston akateemisiin tilaisuuksiin hän kirjoitti neljä latinankielistä onnitelurunoa. Limatiuksesta tuli matematiikan lehtori Viipurin kimnaasiin ja hän oli myös tuomiokapitulin jäsen. Recke-Napierskyn (1961, 3, 71) mukaan häneltä jäi käsikirjoituksina jälkeen *Carmina lyrica* ja *Orationes Scholasticae*. (Ks. Alopaeus 1804-1817, 460; Cederberg 1939, 113, Leinberg 1900, 468.)

Turkulaisen kauppiaan Herman Thorwösten poika Lars (Lorentz) E. Thorwöste (Thorwest) opiskeli ensin Turussa, sitten Tartossa ja lopuksi Upsalassa. Tartossa hän kirjoitti kolme onnittelurunoa. Hänen muusta toiminnastaan tiedetään vain, että hänet mainitaan välskärinkisällinä Turussa 1697-1700. (Carpelan 1890, 102; Cederberg 1939, 129.) Simon Wallstreniuksesta tiedetään lähinnä vain, että hän oli esittänyt stipendianomuksen konsistorille ja että hän oli kirjoittanut onnittelukirjoituksen Georg Havemanille (Cederberg 1939, 131).

4. Puheen tyylistä, kielestä ja käännöksestä

Georg Havemanin puhe edustaa tyypillistä barokkityyliä, johon kuuluvat väliin monimutkaiset ja pitkät virkkeet. Niitä on käännöksessä jonkin verran katkottu, joskin on pyritty antamaan kuva alkutekstistä myös tässä suhteessa. Runsaat puolipisteet on monesti korvattu suomennoksessa pisteellä, mikä lisäksi teksti on jaettu kappaleisiin. Tyypillisiä ovat myös maalailevat ja monisanaiset ilmaisut. Luonnehdittaessa eri asioita käytetään tavallisesti superlatiivisia ilmauksia. Ne on suurimmaksi osaksi säilytetty käännöksessä tavallisesti käyttämällä adjektiivia vahvistavia ilmauksia kuten hyvin ja erittäin. Toisinaan tekijä rakentaa virkkeen retorisen kysymyslauseen muotoon. Puheen viimeiset virkkeet ovat puhutteluja, jotka on kirjoitettu kehottavaan imperatiivimuotoon. Erilaiset kolmiosaiset sarjat, kolme kysymystä tai kolme paralleelista ilmausta ovat niin ikään tyypillisiä. Intensiivisen sotatapahutumien kuvauksen yhteydessä (s. 8) esitys etenee pääasiallisesti kysymysten muodossa. Vertauksia ja metaforia on jonkin verran. Lähinnä huomiota herättää luonnonvertaus: Ithakaa verrataan pieneen pesään. Purjehtiminen puolestaan on esitetty puheen pitämisen vertauskuvana, mikä itsessään on ajalle tyypillinen konventio (vrt. Korhonen 2000, 115).

Alkutekstin typografiseen asuun kuuluu erilaisten kirjasintyyppien käyttö sekä koristekuviot. Käännöksessä muutamat sanat on kirjoitettu isoin kirjaimin ja pari nimeä kursivoitu, mutta täydellistä alkutekstin typografista vaihtelevuutta ei ole tavoiteltu. Koristekuviot on myös jätetty pois. Tuolloisen akateemisen kirjoitustavan mukaiset lyhenteet on suomennoksessa kirjoitettu auki. Latinalaistetuista nimistä on käytetty suomalaisissa historiateoksissa ja Svenskt Biografiskt Lexikonissa esiintyviä muotoja.

Ajankohdan tyyliin kuuluvat myös viittaukset Kreikan mytologiaan ja Kreikan ja Rooman historiaan. Nämä viittaukset ovat tyystin sovinnaisia. Historiallisia nimiä mainitaan vain muutama; kehenkään nimeltä mainittuun kirjailijaan ei puheessa viitata.

Tässä ei ole mahdollista eikä tarkoituksenmukaista esittää yksityiskohtaisempaa Havemanin puheen kielellistä tarkastelua. Se edustaa ajankohdan suh-

teellisen tavanmukaista latiniteettia, humanistilatinää, jossa on pyritty klassisen latinan syntaksiin ja sanastoon (vrt. Benner & Tengström 1977, 6-9, 79-80; Sarasti-Wilenius 2000, 176). Uudempaa latinaalaista sanastoa edustavat lähinnä paikan- ja henkilönnimet sekä eräät luonnontieteelliset ja tekniset termit.

5. Selityksiä

Seuraavassa on selitetty historialliset ja mytologiset nimet (ks. myös edellä) sekä eräitä asiasisältöön liittyviä seikkoja. Alkutekstin sivunumerointi on sisällytetty käännökseen ja seuraavissa selityksissä käytetään tätä numerointia.

s. I Kuuluisasta kaupungista: *laudes patriae* -tyyppisissä puheissa ylistettävä paikkakunta on jo nimilehden mukaan tavallisesti 'erittäin kuuluisa'.

- Viipurista: maantieteellisiä kokonaisuuksia Havemanilla ovat kohteena olevan Viipurin ja puheen pitämipaikan Tarton ohella Viipuria ympäröivä Karjala sekä Ruotsin valtakunta. Suomi mainitaan vain kerran (ks. alempana).

s. VII Sokrates: kreikkalainen filosofi, joka esitettiin usein maailmankansalaisena, kr. *kosmopolites*, lat. *civis mundi*; tässä yhteydessä termi *orbis incolae et civis*, maanpiirin asukas ja kansalainen. Alunperin sana *kosmopolites* esiintyi Diogenes Laertioksen filosofielämäkerroissa, joissa kerrotaan (VI, 63) kyynikkofilosofi Diogeneen määritelleen itsensä 'kosmopoliitiksi'. Kosmopoliittisuuden ideasta ja Sokrateen hahmosta 1600-luvun latinankielisessä kirjallisuudessa ks. Sarasti-Wilenius 2000, 80, 143.

- Krates: Kreikassa oli useampia Krates-nimisiä kirjallisuuden ja filosofian alalla toimineita henkilöitä; tässä tarkoitettaneen n. v. 300 eKr. elänyttä kiertelevää elämää viettänyttä kyynikkofilosofia.

- Rutilius: tarkoittaa roomalaista, stoalaista filosofiaa harrastanutta ritarina Publius Rutilius Rufusta (n. vuoden 100 eKr. tienoilla), joka puolustettuaan provinssin asukkaita veronkiristäjiä vastaan joutui itse syytetyksi ja vettäytyi Vähään-Aasiaan. Toinen Rutilius, Rutilius Namatianus (400-luvun alku jKr.) sen sijaan ylisti Roomaa runoelmassaan *De reditu suo*.

s. 2 Odysseus: Homeroksen Odysseian sankari, Ithakan kuningas, joka mainitaan usein isänmaan kaipuun ja maanpakolaisuuden yhteydessä.

s. 3 isänmaanrakkaus: lat. *pietas*, joka merkitsee mm. velvollisuudentuntoa isänmaata kohtaan, mutta samalla myös isänmaanrakkautta.

- Kodros: Ateenan tarunomainen kuningas. Oraakkeli oli ennustanut hänelle, että kuninkaan kuolema pelastaisi kaupungin. Tällöin Kodros itse uhrautui.

- Lykurgos: Spartan lainsäätäjä.

- Curtius: roomalainen nuorukainen, joka varustuksineen ja hevosineen syök-

syi Forumille ilmestyneeseen kuiluun; ennustaja oli ilmoittanut, että sinne oli heitettävä se mikä oli kalleinta Roomassa.

- Decius: kolme Deciusta, isä, poika ja pojanpoika, toimivat konsuleina; kaikkien heidän kerrotaan vuorollaan uhrautuneen isänmaan puolesta.

- Metellus: useita Metellus-nimisiä toimi Rooman politiikassa; tässä tulee lähinnä kysymykseen Lucius Caecilius Metellus, jonka kerrotaan sokaistuneen hänen pelastettuaan ns. palladionin palavasta Vestan temppelistä. Metelluksesta retorisenä esimerkkihahmona ks. myös Sarasti-Wilenius 2000, 140.

- s. 5 Torgils Knutinpoika (k. 1306): lat. Torchillus Canuti, Ruotsin valtakunnan marski, teki kolmannen ristiretken Karjalaan 1293 ja perusti Viipurin linnan.

- Valdemar : Ruotsin kuninkaan Maunu Ladonlukon poika, Suomen herttua (k. 1318).

- Maunu Ladonlukko (Magnus Ladulås, lat. Magnus Ladulasius)) (k. 1290): Ruotsin kuningas, anasti kuninkuuden veljeltään Valdemarilta 1275.

- s. 6 Venäläisiä vastaan: venäläisistä käytetään tekstissä nimitystä ruteenit (*Rutheni*).

- Ruotsin: Ruotsista käytetään nimitystä Svedia ja ruotsalaisista nimitystä Sveones.

- Suomea: Suomen nimenä esiintyy tässä Finnia. Latinankielisissä teksteissä esiintyi myös muita nimiä Suomelle, Fennia, Fenningia ja Finlandia, ks. Korhonen 2000, 74. Haveman mainitsee jatkossa (s. 12) erikseen siitä, että yhdessä Viipurin kirkoista saarnattiin suomeksi.

- s. 7 Tähtien ohjaavan syntymähetkeä: 1600-luvun lopulla useissa akateemisissa yhteyksissä astrologia tuomittiin; silti sitä retoriikassa hyödynnettiin, jollei muuta niin konventionaalisina kuvina (ks. Kajanto 1989, 170-178).

- s. 8 Almarestäket: (lat. *praedium Almarstoechense*) Upsalan arkkipiispan kuulumus maatila Mälarin Stäkesöillä; myöhemmin sinne rakennettiin linna.

- Arkkipiispa Johannes: Upsalan ensimmäisen arkkipiispan Stefanin seuraaja, jonka virkakausi jäi kuitenkin lyhyeksi; hänet surmattiin 1187 tai 1188; samaan aikaan rosvot hävittivät Sigtunan (Brilioth 1959, 60-61).

- s. 10 Helmiä: helmenpyynnistä ks. Viipurin historia II, 216-217.

- s. 11 Katurivistöt: Viipurin ruutuasemakaava oli 1600-luvun tuote (ks. Viipurin historia II)

- Raatihuoneesta ks. Viipurin historia II, 51-52.

- s. 12 Tuomiokirkko: (lat. *templum cathedrale*) Ruuth antaa arvoa Havemanin tuomiokirkon kuvaukselle: “ /.../ innokas Viipurin kuvaaja ja ylistäjä Haveman [ei] suinkaan ollut väärässä, kun hän puhui kotikaupungin pääkirkon loistosta, sen mahtavista kelloista, komeasta saarnastuolista ja taidokkaista uruista.” (Viipurin historia II, 51-55.)

- Saarnastuoli: Viipurin tuomiokirkkoon oli Henrik Fleming lahjoittanut taidokkaasti valmistetun saarnastuolin, ks. Viipurin historia II, 52-53.

- Urut: 1636-1637 tuomiokirkkoon oli hankittu urut (Viipurin historia II, 52). Ensimmäisenä urkurina toimi saksalainen Detleff Hunnius (1615-1664), joka monin tavoin muutenkin osallistui kaupungin elämään (ks. Lagus 1893, II, 30-31).

- Suomalaisesta eli luostarikirkosta ks. Viipurin historia II, 55-56.

- Hospitaali: Hospitaalista käytetään tekstissä kreikkalaisperäistä sanaa Xenodochium. Pantsarlahdessa sijaitseva hospitaali oli Viipurin historian mukaan "valtion ylläpitämä monipuolinen huoltolaitos /.../ jolla oli oma johtaja. Se oli samalla kertaa vanhainkoti, köyhäintalo, invalidihuoltola ja mielitautisten säilytyspaikka /.../ niinkään eräänlainen sairaala, kuitenkin ilman lääkinnällistä hoitoa." (ks. Viipurin historia II, 299-301).

s. 13 Kristiina (1626-1689): Ruotsin kuningatar 1632-1654.

- Kimnaasi: Lukio perustettiin Viipuriin 1641 (Viipurin historia II, 336-341).

- Erik Gyllenstiernalla (1602-1657) oli monipuolinen ulkomailla hankittu sivistys. Viipurin maaherrana hän toimi 1637-1641; sittemmin hänestä tuli valtaneuvos ja Turun hovioikeuden presidentti ja hänet korotettiin Oulun vapaaherraksi. (Ks. Viipurin historia II, 338, 351.)

- Kirjapaino: Viipuriin perustettiin kirjapaino 1688 (Viipurin historia II, 368-369).

s. 14: Ilmanala: Ilmaston edullisuuden painottaminen oli yleinen topos paikkakuntia ylistävissä kirjoituksissa. Haveman jättää esimerkiksi mainitsematta 1657 riehuneen ruton. (Kulkutaudeista ks. Viipurin historia II, 301-302.)

s. 16 Lykurgos: ks. edellä.

- Solon: Ateenan lainsäätäjä.

s. 18 Rautu: tekijä viittaa Raudun kirkolla Kaarle X Kustaan aikana 1656 käytyyn taisteluun (vrt. Lagus 1893, I, 177).

- Erik Posse: tekijä tarkoittaa Knut Possea. Erik-etunimi lienee muistunut tekijän mieleen muista Erik-nimisistä miehistä, joilla oli merkittävä osuus Viipurin historiassa (Erik Akselinpoika Tott, Erik Tuurenpoika Bielke, Erik Gyllenstierna).

- Reetia: Raetia, Rooman provinssi nykyisen Tirolin ja Etelä-Baijerin alueella.

s. 18-19: Tiedot "luonnon mylvimisestä" ja ihmeellisestä luolasta esiintyvät muuallakin kirjallisuudessa. Esimerkiksi Olaus Magnus (XI, 4) kirjoittaa seuraavasti: "Luolalla on salainen voima: kun sinne heitetään elävä eläin, luolasta kajahtaa hirveä pamaus. Se lyö lukkoon lähellä olevien korvat eivätkä he voi kuulla, puhua tai edes seisoa. Tällainen luola tuhoaa tai ainakin la-

mauttaa hetkessä paljon useampia kuin tehokkainkaan tykki. Tämäkään luonnon ihmetyö ei näytä olevan vailla tarkoitusta. Vihollisen hyökätessä maahan seudun vouti käskee kaikkien tukkia korvansa vahalla ja piiloutua kellareihin ja luoliin, mikäli oma henki on heille kallis. Keihäs tai köysi varusteinaan hän työntää eläimen luolan suuaukkoon. Silloin syntyy niin hirveä pamaus, että piirittävä vihollinen kaatuu kuin teuraskarja. Viholliset makaavat kauan pökeryksissään, niin että paikalliset voivat halutessaan ryöstää vainoajansa.” (suom. Kimmo Linnilä, Meri Utrio, Kaari Utrio, Kai Linnilä). Jatkossa (XI, 5) Olaus Magnus mainitsee Pliniuksen kertomia esimerkkejä, joista yksi on Dalmatiasta.

- Kattilasta on säilynyt jälkimaailmalle Viipurissa 1670-luvun alussa käyneen Elias Brennerin piirros.

- s. 20 Olen puhunut: painetun puheen lopussa oli joko sana *Finis* (Loppu) tai *Dixi* (Olen puhunut).

- s.IX Herakles: lat. *Hercules*, myyttinen sankari, joka oli kuuluisa kahdestatoista uroteostaan.

- Mars: roomalaisten sodanjumala, kr. *Ares*.

- s. X Boiotian puutarhoihin: alkutekstissä *Aonios ad hortos*, *Aonia* on ruonnollinen nimitys Boiotialle Kreikassa.

- Themis: oikeuden jumalatar; asianmukainen viittaus Havemanin lainopillisiin opintoihin.

- Ateenassamme: Tartto oli yksi niistä lukuisista kaupungeista, joita on kutsuttu Ateenaksi. Näkemys akatemiasta Ateenana oli myös yleinen; esimerkiksi Turun akatemiaa voitiin kutsua *Athenaeumiksi* tai Ateenaksi, ks. Korhonen 2000, 108-110.

Esitämme parhaat kiitokset fil. tri Sari Kivistölle, joka on käännöksestä esittänyt joukon tärkeitä huomautuksia ja kiinnittänyt huomiotamme eräisiin tärkeisiin lähteisiin. Myös dos. Erkki Sironen on antanut eräitä hyödyllisiä tietoja.

Helsingissä maaliskuussa 2003

MR

HKR

Kirjallisuutta

- Alopaeus, Magnus Jakob, Borgå gymnasii historia. Åbo: Frenckellska Boktryckeriet, 1804-1817.
- Benner, Margareta & Tengström, Emin, On the Interpretation of Learned Neo-Latin. An Explorative Study Based on Some Texts from Sweden (1611-1716). *Studia Graeca et Latina Gothoburgensia* XXXIX. Göteborg, 1977.
- Brilioth, Yngve, Medeltiden. Handbok i svensk kyrkohistoria I. Andra upplagan. Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag, 1959.
- Carpelan, Tor, Åbo i genealogiskt hänseende på 1600- och början af 1700-talen. *Länsi-Suomi - Västra Finland* III. Helsingfors: Finska Litteratur-Sällskapets tryckeri, 1890.
- Cederberg, A. R., Suomalaiset ja inkeriläiset ylioppilaat Tarton ja Tarton-Pärnun yliopistossa v. 1632-1710. Suomen Sukututkimusseuran vuosikirja XVIII, 1939. S. 8-132.
- Hermelin, Ingeborg - Helander, Hans, Olof Hermelins Elegi om fältlivets vedermödor. *Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Årsbok 1983-1984*. Uppsala 1985. S. 43-66.
- Johannesson, Kurt, I polstjärnans tecken. Studier i svensk barock. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1968.
- Jägerskiöld, Stig, Carl Lundius. *Svenskt Biografiskt Lexikon* 24. Stockholm: Norstedt, 1982-84.
- Kajanto, Iiro, Humanism in a Christian Society I. Suomalaisen Tiedeakatemian toimituksia 248. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1989.
- Kajanto, Iiro, Latina, kreikka ja klassinen humanismi Suomessa keskiajalta vuoteen 1828. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s.a.
- Klinge, Matti, Helsingin yliopisto 1640-1990. Ensimmäinen osa: Kuninkaallinen Turun Akatemia 1640-1808. Kirjoittaneet Matti Klinge sekä Rainer Knapas, Anto Leikola ja John Strömborg. Helsinki: Otava, 1987.
- Korhonen, Tua, Kommentaari: Nimiösivut, Ensimmäiseen ja toiseen painokseen sisältyvät liitetekstit, *Finlandia*. - Johan Paulinus (Lillienstedt), Magnus Principatus *Finlandia*. Suomen Suuriruhtinaskunta. Vuonna 1678 pidetyn kreikankielisen runopuheen editio, runosuomennos, suorasana-ain käännös sekä tausta ja selitykset. Toimittaneet Tua Korhonen, Teivas Oksala ja Erkki Sironen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2000. S. 68-119.
- Kuldsepp, Toivo - Seilenthal, Tõnu, Tarton yliopisto ja Suomi. *Suomi* 124:3. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1982.
- Lagus, Gabriel, Ur Wiborgs historia. Minnesskrift utgifven på Wiborgs stads bekostnad. I-II. Wiborg: N. A. Zilliacus' tryckeri, 1893.
- Laine, Esko M., Turun akatemian oraatiokirjallisuus 1600-luvulla. - Vanhemman suomalaisen kirjallisuuden käsikirja. Toimittanut Tuija Laine. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997. S. 24-44.
- Leinberg, K. G., *Dissertationes academicae Fennorum extra patriam*. Ett bidrag till Finlands kulturhistoria. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk 58, 199. S. 347-523.
- Leinberg, K. G., *Orationes academicae Fennorum extra patriam habitae*. Ett bidrag till Finlands kulturhistoria. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk 61, 1902. S. 243-303.

- Lindroth, Sten, *Svensk lärdomshistoria II. Stormaktstiden*. Stockholm: Norstedts, 1997 (Första upplagan utgiven 1975).
- Munthe, Arne, Anders Grelsson Lindhielm. *Svenska män och kvinnor 4*. Stockholm: Anders Bonniers förlag, 1948. S. 665.
- Olsson, Sven, Olof Hermelin - en karolinsk kulturpersonlighet och statsman. Lund: Gleerupska univ.-bokhandeln 1953.
- Olsson, Sven, Olof Hermelin. *Svenskt biografiskt lexikon XVIII*. Stockholm 1971. S. 703-706.
- von Rauch, Georg, *Die Universität Dorpat und das Eindringen der frühen Aufklärung in Livland 1690-1710*. Essen: Essener Verlagsanstalt, 1945.
- Recke, Johann Friedrich von - Napiersky, Karl Eduard, *Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland*. Band 3, Neudruck der Originalausgabe Mitau 1831; Band 4. Neudruck der Originalausgabe Mitau 1832. Berlin: Haude & Spenersche Verlagsbuchhandlung, 1966.
- Sainio, Matti A., Matthias Salamniuksen opiskelu Tartossa. *Historiallinen Aikakauskirja* 1965, s. 16-22.
- Sainio, Matti A., *Dissertationen und Orationen der Universität Dorpat 1632-1956*. Årsböcker i svensk undervisningshistoria 141. Stockholm, 1978.
- Sarasti-Wilenius, Raija, "Noster eloquendi artifex". *Daniel Achrelius' Latin Speeches and Rhetorical Theory in Seventeenth-Century Finland*. Diss. Helsinki 2000.
- Sarsila, Juhani, *Historian väärennöksiä ja väärennöksien historiaa*. Helsinki: Otava, 1988.
- Sironen, Erkki, *Ruotsin valtakunnan maanylistystekstien topiikasta*. - Johan Paulinus (Lillienstedt), *Magnus principatus Finlandia*. Suomen Suuriruhtinaskunta. Vuonna 1678 pidetyn kreikankielisen runopuheen editio, runosuomennos, suorasanaisten käännös sekä tausta ja selitykset. Toimittaneet Tua Korhonen, Teivas Oksala ja Erkki Sironen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2000. S. 144-154.
- Sironen, Erkki, *Ruotsin valtakunnan 1600-luvun laus patriae -tekstejä*. - Johan Paulinus (Lillienstedt), *Magnus principatus Finlandia*. Suomen Suuriruhtinaskunta. Vuonna 1678 pidetyn kreikankielisen runopuheen editio, runosuomennos, suorasanaisten käännös sekä tausta ja selitykset. Toimittaneet Tua Korhonen, Teivas Oksala ja Erkki Sironen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2000. S. 220-226.
- Skoglund, Lars-Olof, Lindehielm, Anders Grelsson. *Svenskt biografiskt lexikon XXI-II*. Stockholm 1980-1981. S. 365-368.
- Tartu ülikooli ajalugu I. 1632-1798. Koostanud H. Piirimäe. Tallinn: Valgus, 1982.
- Turun hovioikeuden presidentit, jäsenet ja virkamiehet 1632-1923. *Elämäkerrallisia ja sukuhistoriallisia muistiinpanoja koonnut A. W. Westerlund*. Turku: Turun kirjapaino ja sanomalehti osakeyhtiö, 1923.
- Viipurin kaupungin historia. II osa. Vuodet 1617-1710. Kirjoittanut J. W. Ruuth ja uudistanut Aimo Halila. Lappeenranta: Torkkelin Säätiö, 1974.
- Väänänen, Kyösti, *Herdaminne för Ingermanland I: Lutherska stiftsstyrelsen, församlingarnas prästerskaper och skollärare i Ingermanland under svenska tiden*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 1987.